

Дискусия

БЪДЕЩЕТО НА ЕВРОПА: ЕДНА БЪЛГАРСКА ПРОГНОЗА

Д-р Петър Митов

Живеем в свят на растяща взаимозависимост и бурни обществени промени. Обединението на Европа е изключително важен исторически и геополитически процес. Разширяването и постепенната структурна институционализация на Европейския съюз вече засегнаха и ще оказват силно въздействие върху световната политика. Специалистите поставят тези събития на едно ниво със създаването на ООН през 1945 г., неотдавнашното срутване на съветската система, последствията от атентата на 11.09.2001 г. в САЩ и издигането на Китай в глобалната геополитика. Всъщност, възраждането на Европа е най-важния тренд в началото на XXI в., който ще формира бъдещата система на международни отношения за десетилетия напред.

Да се участва в процеси от такъв мащаб или даже само адаптирането към тях е голямо предизвикателство за всяка страна. Още повече за страна с малки и ограничени ресурси като България, особено пред неизвестни и несигурни перспективи, включително перспективата за жертване на националната държавност и идентичност.

В средата на 2005 г. сме на прага на нов дом – Европейския съюз. В този исторически момент хората в България – както и хората в другите страни, стари и нови членки на ЕС – имат силни чувства, различни мисли, очаквания и големи надежди. Обикновените хора – „солта“ на демокрацията – продължават

да задават въпроси и да очакват отговори. Те са в правото си да настояват за събъждането на най-добрите си очаквания.

От историческа гледна точка присъединяването на България към ЕС е необратим процес-резултат от обективното развитие както в света, така и в страната през последните 10–15 години. Повечето българи разбират и оценяват това. Но обществото не желае повече да приема безкритично или автоматично да одобрява решенията на управляващите елити, както в близкото минало. Това ли е единствената възможност за нашата страна, какви са алтернативите, ако има такива и кой има правото да решава този въпрос с историческо значение за цялата нация – политическият елит или гражданите на България. Беше предвиден национален референдум през близките месеци. Резултатите от него могат със сигурност да се предскажат, независимо от това какви временни проблеми, спорове или даже закъснения биха могли да възникнат междуременно по пътя на България към ЕС. В крайна сметка, присъединяването на България към ЕС може да се приеме за „свършен факт“. То следва обаче да бъде подложено на всенародно гласуване и да бъде одобрено от нашия народ, а не само от държавните ни институции и-надяваме се – от европейските ни партньори, старите и новите членки на ЕС.

Като граждани на страна с 13-вековна история, разнообразно културно наследство и „майстори на оцеляването“ в преломни исторически моменти, ние българите сме съсредоточени предимно върху миналото. Сега се налага да разширим усилията и хоризонта си, за да включим и бъдещето. В тази връзка са извлечени няколко важни, така да се каже екзистенциални поуки:

1. Бъдещето е единствения период във времето, на който можем по някакъв начин да повлияем.

2. Бъдещето ни се създава от собствените мисли, предпочитания, отношения и действия днес. То не „пада от небето“, а е резултат от взаимодействието на сегашните обстоятелства, текущото противоборство на идеи, дебати и действия.

3. Дългосрочните изгоди и възможности за България от членството ѝ в ЕС превъзхождат неизбежните непосредствени трудности и рискове в краткосрочен план.

Главният урок обаче, научен през последните години е още по-важен. След години на индоктринация в съществуването на един единствен избор и предопределено бъдеще българите, както и хората от другите бивши социалистически страни, разбраха, че винаги има алтернативи и възможности за избор. Бившите социалистически елити нямаха монопол върху идеологическата индоктринация. Хората на развития Запад, от другата страна на „желязната завеса“ също така бяха обект на идеологическа обработка от ранно детство с наивни приказки за „добрите и лошите“ момчета. Изборът на България в полза на обединена Европа, ако и когато нашият народ каже своето окончателно „да“ на очаквания референдум и ако той не бъде анулиран, е само една, макар и много важна, от възможностите ни за избор за осигуряване на добро бъдеще за нас и децата ни.

На този етап нашата първа задача е незабавно да започнем префокусиране на вниманието на нашата нация. Нуждаем се от коригиране на своя подход и отношение. Както държавните институции, така и отделните граждани би следвало да заменят преобладаващото досега отношение на „кандидат“ със самосъзнанието на „член“, на равноправен участник. Това е необходимо, не само за да заслужим доверие и уважение от своите партньори и да се чуе нашия глас, но и за да можем да дадем съществен, активен и полезен принос в интеграцията на Европа. Досега нашият подход към главните проблеми и дебати по европейската интеграция, включително и нашето присъединяване бе т.н. *acquis communautaire* – как да адаптираме националното законодателство и управлението и да спазваме съществуващите европейски норми. Занапред нашият подход би следвало да бъде как да прилагаме и доразвиваме по-нататък европейските ценности, принципи и правила. В качеството си на пълноправен член ние ще имаме и задължения, и права. Следователно, колкото по-бързо започнем да мислим за себе си като за „приемащи решения“ вместо само като за „изпълняващи решения“, толкова по-добре. Досегашният ни език „ние“ и „те“ би следвало да отстъпи на „ние заедно“ и да се прилага във всички наши политически действия. Няма съмнение, че това е предизвикателство за една малка страна, крехка

демократия и професионалния ѝ политически, дипломатически и научен елит, но такъв е приоритетът на дневния ред сега. Един честен, открит и активен подход ще спомогне и за преодоляването на подозрения в групова или национална пристрастност, каквито вече бяха подсказани от г-н М. Даурцадт по адрес на Чехословакия: „Отношенията на тези три партии (бивши комунистически) към най-важните политически области най-често се оформят под въздействието на предпочитанията на собствената им национална политика, вместо от приемането на по-широките европейски цели“.¹

ОБЩА ВИЗИЯ ЗА ЕДНО ОБЩО БЪДЕЩЕ

Може да изглежда парадоксално, но колкото по-остър и неотложен е един проблем, толкова по-дългосрочен подход, нещо като изкуствено разстояние е необходимо, за да се „обхване“ той истински. Преди опита да хвърлим един колкото се може по-широк, птичи поглед върху бъдещето на Европа бих искал да припомня казаното от Ф. Полак преди време: „факторът, обясняващ възникването и разпада на цивилизациите е здравината на тяхната визия. Изчезне ли веднъж визията за бъдещето, загуби ли тя смисъла си, тогава всякаква общност – цивилизация, нация или корпорация – ще встъпят в упадък или ще възникне някакво ново лидерство, предлагащо алтернативна визия за бъдещето“.²

До неотдавна бъдещето бе предмет на внимание на идеологиите и пропагандата, макар че би следвало да е обект на професионалните футуролози. Професионалното социално прогнозиране процъфтява в развитите страни, главно САЩ (и отделни европейски страни) от десетилетия, поради разбирането за неговото значение и факта, че идеите за бъдещето винаги оказват дълбоко въздействие върху обществените промени. Професор Джим Дейтър от Хавайския университет нарича този процес „идейни промени“ или „идейно инженерство“.³

„Узнаването“ на бъдещето не е нито главна цел, нито изходна точка на изследванията на бъдещето. Професионалните футуролози винаги говорят за алтернативни бъдещета, а не за едно единствено бъдеще. Главната цел е да изработят пакет

от хипотези, комплект от идеи, изразяващи възможни и желани варианти и цели, така че политиките, приемащи решения днес да имат достатъчно „храна за размисъл“ и една по-ясна картина за това как могат да изглеждат след време средносрочните или дългосрочните последици от тях.

Сегашните и предстоящи изследвания на бъдещето в ЕС на базата на алтернативи и открити опции, ще се поощряват и развиват и занаят от съответните институции за нуждите на всички нас – гражданите на формиращите се Съединени Европейски Щати. Този процес на „идейно инженерство“ и създаване на генерална представа за обща Европа не е ново явление. Той вече даде някои полезни резултати.* В средата на миналото десетилетие Европейската комисия направи важна стъпка в тази насока, осигурявайки начин за мониторинг на бъдещето и подпомагане на консенсуса по въпроса какъв тип общество биха желали да създадат европейските граждани. Създадена бе основата на система за професионален мониторинг на очертаващите се тенденции и изследване на алтернативни бъдещи – Отдела за изследвания на бъдещето. Получените резултати във формата на сценарии (Пет възможни „бъдещета“ за Европа) оказаха положително влияние върху далновидността на главните институции в процеса на изработване на проекта за европейски конституционен договор. Може да се приемат или отхвърлят, харесват или не харесват предложените сценарии за бъдещето на Европа, но безспорен е фактът, че те предизвикаха „мислене напред“, помогнаха на институциите, приемащи решения, да преодолеят чувството за несигурност, с което се сблъсква всеки управляващ, изправен пред неизвестното, без да изместват или предопределят предпочитанията или избора им.⁴

Изготвени бяха и редица други футурологични изследвания, осветяващи бъдещето на света и на Европа. Най-ценното, всеобхватно и заслужаващо специално внимание изследване се съдържа в доклада от 2004 г. на Американския Съвет за Национално Разузнаване – Mapping the Global Future. Полезна информация от него е почерпена за целите на настоящата статия.

Досега процесът на европейската интеграция и създаването на обща визия за бъдещето на Европа се извършва „отгоре надолу“. Той е координиран на най-високо професионално ниво, но се основава на еднопосочен канал за комуникация. Този процес не е включил в достатъчна степен гражданското общество и обикновените граждани. Неизбежният резултат е, че идеята за пълното обединение на Европа не е в сърцата на нейните граждани. Тъжен, но безспорен факт е, че още съществуват дълбоки разногласия между страните-членки по въпроса за бъдещите стъпки по интеграцията на континента и институционализацията на ЕС. От гледна точка на обществената подкрепа и гласуването на общоевропейски избори резултатите са очевидни и прогресивно намаляващи: от 66% през 1979 г. до едва 49% през 1999. През 2004 г. само 28% от европейските граждани знаят за Конвенцията за бъдещето на Европа. Подобни свидетелства за разочарование могат да бъдат открити и в допитванията на Галъп от края на 2004 г. Те показват, че реакциите към предстоящите референдуми са съпроводени от растяща индиферентност, скептицизъм и разочарование сред гражданското общество, въпреки усилията и вложените от официалните институции средства за „просвещаване“ на общественото мнение по въпросите за бъдещето на Европа. Някои хора са озадачени от несъответствието на досегашните усилия за осигуряване на обществена подкрепа за проекта за Конституционен договор. „ За да участвуват активно европейските граждани в създаването на Европа, е важно те да придобият по-широк поглед върху взаимодействието между възникващи трендове, структурни елементи, идеологии и политически последствия“ – гласи един от основните изводи на Прогностичния отдел на Европейската комисия. Добре казано, но не за човека „от народа“.

Въвличането на гражданското общество в създаването на бъдещето е сложен процес, включващ не само далновидност, но и формиране на отношение, създаване на образи и професионален маркетинг.

Простата истина е, че изрази като „трендове,целеполагане, опции, приоритети и сценарии“ са твърде абстрактни понятия

без „плът и кръв“. За да бъдат направени по-достъпни за обществото, да се превърнат в движеща сила на промените, те би следвало да се обвържат с някакво визуално въздействие, да се превърнат в живи образи, картини или символи като вдъхновяваща мечта (защо не нашия, европейски еквивалент на Рамбо, Жената за Пет милиона или други подобни герои от ТВ или кино сериали, наблюдавани десетилетия в САЩ и в Азия през последните години). „Нашата Европа има обща история, която би могла – по подобие на националните истории – да се имплантира в главите на хората чрез приказки, предания, учебници, проповеди или политически речи.“⁵

Тази работа обаче, е от друга област и е функция на друга политика – политиката за публични комуникации. В дебатите през миналата година по тази тема г-н Ж. Атали даде прецизна диагноза: „Никой не предлага европейската мечта!“ Може би, е дошло времето да се помисли за една по-тясна интеграция или дори сливане на двата помощни органа на Комисията – отдела за прогнозни изследвания и за производство на видеофилми под ръководството на Европейския комисар по комуникациите, която да привлече впоследствие и професионалисти от частния сектор?

Връщайки се към темата, бихме могли да подчертаем, че постепенното и растящо включване на гражданското общество, включително съществуващите неправителствени организации, и по-активното прилагане на новата стратегия за публични комуникации на Европейската комисия, ще донесат добри резултати. С времето те ще дадат силен импулс на европейската интеграция. Нашият партньор д-р Х. Груцке от германската мрежа на европейските граждани отправи наскоро подобен призив: „В този момент нашата най-съществена работа би следвало да бъде съвместното мислене за бъдещето на Европа – усилие, водещо до изработването на дългосрочна визия за Европа в съответствие със сегашните глобални тенденции и перспективи и с възжеланията на гражданите, една визия, достатъчно привлекателна и за другите народи, които виждат надежда в Европа като инициатор и гарант на едно мирно, стабилно и проспериращо бъдеще на света, ви-

зия, която би послужила за основа на нашата стратегия да посрещнем глобалните предизвикателства през идните години и, най-накрая, визия, която би въодушевила мнозинството от гражданите на Европа.“⁶

Горните няколко пункта всъщност очертават и скромната цел на тази статия. Тя е не да се предлагат някакви окончателни оценки или рецепти за действие, а само да се идентифицират и изложат някои от най-важните тенденции в процеса на евроинтеграцията от гледната точка на футуролог, ангажиран с подобни изследвания от 1972 г. като член на Американското Футурологично Дружество и скромен участник в обмяната на идеи за бъдещето на Европа на Общоевропейското съвещание за сигурност и сътрудничество през 1972–1978 г. След това възнамерявам – на базата на опита и въображението – да очертая по най-пестеливия начин няколко възможни сценария за средносрочното бъдеще на Европа и мястото на България през следващите 10-15 години. Нарочно отбягвам въпросите какво ще се случи или би следвало да се случи в бъдещето. В нито един момент не изразявам нечие чуждо мнение или интереси – на правителство или частна институция, освен своето лично мнение.

ЕДИН ПОГЛЕД В ЗАДНОТО ОГЛЕДАЛО

Никой не може да шофира автомобил, ако през цялото време гледа в задното огледало. Възможно ли е обаче да се шофира, без да се поглежда изобщо задното огледало? Не, разбира се. Поради това, преди да се обърнем в повече детайли към бъдещето, нека хвърлим един кратък поглед в задното огледало на историята.

Тази година европейците отбелязват 60-годишнината от освобождението на Европа. Удачно е да се напомни, че възраждането и сегашната интеграция на Европа станаха възможни в резултат на победата на съюзниците над фашизма и обединението на двете германски държави в края на миналия век. Г-н У. Кок прави паралелно заключение в своя доклад за последствията от разширяването на Европа пред Европейската комисия: „Войната и зверствата в Югославия ни демонстрираха какво европейците могат да сторят един на друг, ко-

гато се позволи силите на разединението да вземат връх над желанието за единство...Разширяването на ЕС, следователно, е за мен осъществяването на една визия – визия, която често забравяме, когато сигурността и просперитетът в Европа се приемат като даденост. Но ако се замислим, виждаме, че тази визия е всъщност това, заради което съществуват ЕС и неговото разширяване – обединението на европейските народи в конституционна рамка, поощряваща ги да работят заедно в мир и стабилност“.⁷

Това малко напомняне служи и на една друга цел: да се изтъкне решаващото значение за бъдещето на Европа на критично важните отношения със САЩ, както и нуждата от непредубедена и далновидна политика на добросъседство с Русия.

НЕ НА „СВЕЩЕНИТЕ КРАВИ“

Както бе споменато по-горе, хората в бившите социалистически страни не гледат повече на света през „идеологически очила“, отразяващи един свят на миналото. Сега му е времето да се отървем и от други предубеждения или „свещени крави“.

Първата е държавно-центристкия подход към управлението и международната политика. Бъдещият ход на европейската интеграция е тясно свързан с борбата на идеи, политики и събития около версията за национални държави, от една страна, и от друга – варианта централизирана европейска супердържава, Съединените Европейски Щати. Един от възгледите е, че като институция националната държава отдавна е в упадък и затихването на нейните функции продължава.“ Държавата или държавите, т.е. всички местно избрани представители на народа вече не са на власт. При всяка възможност за присъединяване към някоя по-голяма общност като ЕС или САЩ, правомощията за приемане на решения се изместват на по-високо равнище. Това се счита за по-ефективно и по-евтино, а и не засяга регионите с техните особености“.⁸ Ценностите на националната държавност са в центъра на обществените спорове и по повод на планираните през тази година национални референдуми по конституционния договор.

В неотдавнашни дебати в Бундестага Ханс Мартин Бъри – германския министър за Европа – заяви: “Тази Конституция е, въпреки оправданите искания за по-нататъшно доработване, един крайпътен камък. Да, тя е повече от това. Европейската конституция е свидетелството за раждането на Европейските Съединени Щати.”⁹

Испанският външен министър М. Моратинос отива даже по-далеч с подобни оценки. В отговор на въпроса означава ли Конституцията подчиняване на суверенитета на страните членки той отговаря: „Абсолютно. Страните членки вече предадоха контрола си над някои икономически и социални компетенции, включително правораздаването, свободите и сигурността на личността. Сега приближава трудната част: отказът от суверенитет в двойната сфера на външните работи и отбраната...Концепцията за традиционното гражданство е задминава през 21 век. Наблюдаваме последните останки от националната политика.”¹⁰

Националната държава бе център на гравитацията в промишленото общество, но вече не играе такава роля във възникващото информационно общество. Това е друго аналогично мнение по същия въпрос, конкретизирано по следния начин: „Нашият нов свят е свят на догадки и краткосрочност, забързаност и дисбаланси и нашата цивилизация се затруднява да открие своя център на гравитация. Истинският център на гравитация, около който би следвало всичко да се съсредоточи, е достойнството на човешкото същество, на всички човешки същества, оценявани в съответствие с техните културни и специални характеристики.”⁴

Глобализацията като движеща сила на взаимозависимостта в света има един по-малко изтъкван, но много важен аспект – растящата индивидуализация и персонификация на стоките и услугите. Целият живот в икономиките, базирани на знанието (информационното общество) е съсредоточен около този нов център на икономическа гравитация – индивида в качеството му на директен производител и краен потребител – купувач на стоки и услуги, с други думи от двете страни на новото обществено производство и потребление. В този кон-

текст националната държава се разглежда като все по-малко релевантен фокус на обществения живот. „Предишната глобална експанзия на суверенната национална държава е съпроводена от възникването на особен вид съвременен индивид „хомо национис“. Общото значение на този аргумент се основава върху факта, че този персонифициран вид, приеман за даденост или пренебрегван, съставлява интегрална част от съвременния обществен ред. Другояче казано, в допълнение към конституционните и институционални основи на държавата и нейната политическа икономия националната държава има и психо-социална основа – национален хабитат“.⁵

Днес обаче не държавния суверенитет, а свободата на личността и конкуренцията са основните стълбове на обществения живот, особено на възникващото общество, базирано на знанията. Някои учени и политици подхождат към тази дихотомия от гледна точка на личния стремеж към повече свобода и по-малко бюрократичен контрол. Проблемът обаче не е дали „класическата“ национална държава е по-добра от супердържавата или коя от двете „произвежда“ повече бюрократизъм. Общо взето, европейците не копнеят за бюрократизъм, без оглед на равнището му – национално или международно. Да се подхожда по такъв начин (повече или по-малко бюрократизъм) значи да се подменя предмета на спора. Действителният проблем, по мое мнение, е че всяка бюрократична структура, включително националната държава, е иерархична, построена на принципа на пирамидата (най-здравата строителна структура, известна в човешката история). Обществени организации, изградени на иерархично-пирамидална основа обаче, стават все по-нефункционални и по-неподходящи за изискванията на новото информационно общество и нарастващите искания за повече автономност, демократичност, лична независимост и пряко участие в обществения живот. На дневен ред е възникването на една хоризонтална обществена организационна структура, известна като „нетуърк“, мрежа. Тя е „призвана“ да замени предишните пирамидални структури. Обществени организации (хора), които не съумяват да се адаптират към тези промени са осъдени на изчезване. Онези, които не могат или

по други причини не искат да се нагодят, са просто уплашени да не загубят сегашните си привилегии, поради което наричат тези промени ерес или просто ги отричат.

Как ще се развива този спор и какво е бъдещето на националната държава в рамките на ЕС? Струва ми се, че той просто трябва да бъде замразен или оставен на изживяване. Възможността за оставянето му като открит проблем е предвидено в проекта за конституционен договор по един компромисен начин, формулиран още през 1999 г. от Ж. Делор: „никоя държава не може да бъде заставена да отиде по-далече отколкото тя иска, но и никоя нежелаетца да върви по-нататм не може да пречи на останалите“.

Дали това не би довело до възникването на отделни лагери в ЕС, движещи се с различна скорост? Вероятно да, но защо да не се възприеме още една формула за единство в многообразието?

ИНФОРМАЦИОННИ ИЗТОЧНИЦИ И МЕТОДОЛОГИЯ НА СЦЕНАРИИТЕ

Използвани са много информационни източници от европейски и други международни официални институции, изследователски центрове и професионално ориентирани към изследвания на бъдещето футурологични организации. Изготвените сценарии са резултат от комбинацията на методи като сравнителния анализ, мозъчната атака, историческата аналогия и свободното въображение, приложими в индивидуален порядък.

По-долу е даден един кратък обзор на основните презумпции и международния фон, формиращи бъдещето на света и ЕС, послужили за основа на 3-те предложени сценария.

Главни „вътрешни“ фактори или движещи сили, формиращи хода на събитията и бъдещето на Европа

- Гражданското общество;
- Националните правителства;
- Централните европейски институции, (включително способността на гражданското общество да въздейства на ЕС; способността на националните държави да оказват влияние на процесите в ЕС и своите граждани и ефективността на централните европейски институции да осъществяват възприетата интеграционна политика).

Главни „глобални трендове“ и презумпции, включващи:

1. Бързо променящ се глобален геополитически пейзаж. Два основни и общопризнати принципа доминират в международните отношения днес: свободата и конкуренцията, намиращи най-ярък израз в процесите на глобализация. Глобализацията като основен двигател на икономическото развитие продължава да поражда едновременно богатство и бедност, социално и глобално неравенство, както и остри противоречия, поради непредотвратимата и сурова конкуренция за оскъдни природни ресурси (главно енергия) и борбата за глобалните пазари. В процес на развитие са нови интеграционни формирания, по-специално в Азиатско-тихоокеанския район. Азиатско-тихоокеанският район върви по пътя на междуконтиненталната си интеграция и се превръща в новия геоекономически център на света. Нови валути (китайският юан, индийската рупия и руската рубла) се очаква да започнат постепенно да изместват амеликанския долар и еврото в търговията със стоки и финансови инструменти. Американската икономика е все още най-голямата, но се намира в относителен упадък. Притежаването на несравнима военна мощ и на воля за нейното използване за налагане на американските интереси и това което наричат западни ценности в целия свят предизвикват противодействие от страна на други важни сили, по-специално Китай, Индия, Русия и възможно някои други нови регионални сили като Бразилия и Индонезия. Американците не могат също така окончателно да решат кой е главният им стратегически съперник – Китай или ЕС. Те разбират и усещат отрицателните последствия от „арогантността на силата“, но не могат да преодолеят стремежа към надмощие и не приемат факта, че „векът на Америка“ е към своя край. „По дългия път на историята, която предстои да се напише Америка знае, че този наш свят, ставащ все по-малък, трябва да избегне превръщането си в общност на страха и омразата и, вместо това, да стане горда конфедерация на взаимно доверие и уважение. Такава конфедерация може да принадлежи само на равни помежду си. И най-слабите би следвало да седнат на масата за преговори със същото самочувствие, с което ся-

даме ние, защитени от нашата морална, икономическа и военна мощ. Тази маса, макар и белязана от много случаи на неудовлетвореност в миналото, не може да бъде изоставена заради сигурната агония на бойното поле.“ (Из прощалното слово на президента Айзенхауер на 17 януари 1961).

От своя страна, ЕС се сблъсква с труден избор: да приеме ролята на младши световен шериф, съюзявайки се със САЩ в един все по-малко стабилен и опасен свят или да се противопостави на американската арогантност и да започне изграждането на един нов световен ред, основаващ се на демокрацията, толерантността, взаимното уважение и сътрудничеството между различни цивилизации.

2. Продължаващото „ускорение на историята“.

Бързите темпове на развитие на научно-техническия прогрес също така пораждат повече сложност и несигурност в утрешния свят. Информационните и комуникационните технологии, новите нанотехнологии, технологиите за наблюдение и контрол, както и технологиите с двойно предназначение и оръжия за масово разрушение опасно се съчетават с разпространението на фанатични идеологии и страх от международен тероризъм. Те вървят ръка за ръка, въпреки растящото разбиране, че тези заплахи са следствие от, а не причина за социалното напрежение или плод на някакви аберации на науката и природата. Най-новата вълна на бъдещето – нанотехнологията крие неочаквани сюрпризи и надежди, сериозни рискове и опасности. Канадската организация за действия срещу ерозията, технологията и концентрацията предупреждава, че в бъдеще масовото производство на уникални нано-материали и самовъзпроизвеждащи се нано-машини крият големи рискове. Нанотехнологията Атомтек, например, би могла да доведе до създаването и комбинацията на елементи на оръжия за масово унищожение. Като област в състояние на бързо развитие тя изисква ефективен контрол, който е трудно да бъде създаден във вътрешен и международен план. Тя е свързана с проблеми на сигурността, здравето и околната среда.

3. Продължаваща тенденция към обществена сплотеност и справедливост (капиталът срещу труда и работническите движения).

Свободното движение на идеи, капитал и стоки се съпровожда от по-нататъшна либерализация на движението на още една стока – работната сила в рамките на вече глобализирани и открити международни пазари. Утрешният типичен наеман работник ще бъде твърде по-различен от масовия работник на промишлената ера. Той ще бъде високо образована (интелектуализирана) личност, със стремеж към независимост, мотивирана и лесно манипулируема. Тенденцията към интеграция в тази област в глобален мащаб засяга силно обществените отношения, международната политика и бъдещия „пейзаж на света“. Един нов глобален пазар на труда не може да не породи нови, неизвестни досега проблеми, както и възможности за общи действия на работническите организации. От друга страна, запазващите се елементи на обществено неравенство и противоречия във високо развитите страни и световното неравенство като разрива между Севера и Юга ще излязат на предно място в политическия дневен ред почти навсякъде. Както вече стана дума, нарастващото значение на личността в качеството ѝ на гласоподавател и краен потребител – купувач в постиндустриалното глобализирано информационно общество превръща индивида в център на гравитация на обществения живот и гражданското общество. Противоречията между капитала и труда придобиват глобален обхват, но остават в пределите на мирното взаимодействие и правилата на демокрацията. Притежанието на интелект и знания са решаващо предимство по пътя към повече човешко достоинство, лична свобода и просперитет, обществена справедливост и солидарност. Хората в бъдеще ще произвеждат и консумират още повече информация, отколкото когато и да било преди това. Новите продукти и услуги ще съдържат повече интелект и знания и по-малко енергия (традиционните природни и човешки ресурси ще стават по-малко необходими). Нараства обаче потребността от знания, а не просто информация. Доставчиците на Интернет достъп ще бъдат изместени от доставчици на приложни продукти и готови решения. Интернет, която днес се намира в развитието си на етапа на черно-бялата телевизия ще стане универсална и свободно достъпна. Ще се появят нови центрове за дистанционно пожизнено обучение. Ин-

дивидуалните ценности и избор ще бъдат „цар на пазара“. Културните ценности и видовете информация ще стават все по-малко американизирани или европеизирани. В резултат от това, проблемите свързани с културните ценности ще стават все по-важни от традиционните политически и икономически проблеми и могат по-лесно да предизвикат конфликти в бъдеще. Продължаващата индивидуализация на материалните и интелектуалните продукти и услугите вървят ръка за ръка с демократизацията. Организираното гражданско общество ще обхване синдикатите, сдруженията на работодателите (обществените партньори), търговските и професионалните сдружения, неправителствените сдружения, обединяващи хората в името на обща кауза. Неудържимият стремеж към зачитане на правата на човека и личните свободи ще се превърне в универсално предизвикателство пред управляващите във всички страни до 2015 г. Прекрояването на вътрешни и международни институции и юридически норми, за да бъдат приведени в съответствие с новите реалности и потребности ще е също така неотложна задача. Политическите дебати и борби вероятно ще се водят около вечния проблем за регулиране на свободния пазар. Едва ли в бъдеще ще се възродят революционните идеи на Маркс за насилствена класова борба – в Европа или където и да било, докато появата на сянката на големи реформатори като Дж. М. Кейнс е напълно възможна. Досегашни основни идеологически и едностранчиви понятия като „капитализъм“ и „демокрация“ ще стават все по-неподходящи в новия свят на глобално свързани и взаимодействащи мрежи. „В новата ера на „моменталното внимание“ (attentionalism) само онези, които се научат да управляват новите форми за комуникации, ще могат успешно да управляват финансите, правораздаването и политическата власт. Доколкото това ще става желаната атмосфера на демократичност, откритост, толерантност и солидарност и справедливост, може да отговори само бъдещето, защото твърде възможно е да се измени и смисълът на тези основни понятия.

Обществената сплотеност е основна ценност и приоритет за повечето европейци, особено обикновените хора, които силно

вярват в откритата и честна система на управление, в пряката демокрация, където гласът на всеки мъж или жена може да бъде чул и взет предвид. Мнозинството от гражданите на новите страни-членки, особено бившите „социалистически“ страни също имат силно развито чувство за социална справедливост. Резултатите от т.н. „преход към свободна пазарна икономика“ в тези страни засегнаха големи групи хора по различни и противоречиви начини. Една много малка прослойка от населението получи – по една или друга причина – значителни изгоди от процеса на приватизация, докато по-голямата част остана с празни ръце. Първата група очаква членството в ЕС окончателно да закрепил законността на новопридобитото им богатство и обществено положение, докато останалите 95% са на противоположно мнение. Те вече започват да задават въпроси за справедливото преразглеждане на всички приватизационни сделки, за правото на реституция на труда и т.п. По повод на този феномен в Русия Джефри Сакс отбелязва следното: „... нас ни подвежда фантастичните представи на марксистите за капитализма: Те решиха, че ролята на държавата е да служи на един малък кръг капиталисти, напомнимайки колкото се може повече пари в джобовете им. Това не е шокова терапия. Това е предумишлена, добре пресметната кампания за преразпределение на националното богатство в интерес на един малък кръг от хора. Днес дори още по-безпристрастни чужди експерти, включително европейски политици, определят приватизацията в източно-европейските страни като форма на предумишлено престъпление, което рано или късно ще трябва да бъде решено от съда. Впрочем, ходът и резултатите от досегашните пазарни реформи в бившите социалистически страни разкриват и един по-важен аспект с по-широко международно значение: преобладаващата досега рестриктивна концепция и политика на МВФ и Световната банка се оказват не толкова подходящи и продуктивни, въпреки обратните планове, намерения и очаквания – още един урок за ЕС.

4. Околната среда.

Дългосрочните тенденции са по правило по-малко забележими и политически релевантни, тъй като надхвърлят политическия дневен ред. Поради това, тяхното подценяване е още по-

опасно. Заплахите, свързани с околната среда обаче, ще заемат челно място в нашия дневен ред през следващите десетилетия. Защитата на климата и преработването на отпадъците придобиха най-голямо значение и изискват по-нататъшна международна регулация и неотложни координирани действия. Проблемите с питейната вода са също в числото на възможните причини за противоречия, конкуренция и даже конфликти.

Много повече обществена енергия под формата на политически действия, привличане на частния бизнес и засилване на обществената активност ще трябва да се насочат през следващите 10–15 години към преработката и управлението на отпадъчните материали като първи стъпки към едно балансирано и по-сигурно общество. Рециклирането и управлението на отпадъците вече са източници за нови екосъобразни продукти и „златни“ възможности за частен бизнес. За пример ще посочим само някои от тях: преработката на пластмаси, битови и промишлени води и шлакове, стари автомобилни гуми, и т.н.

И, накрая, необходимо е да започнем да гледаме на света по различен начин, без идеологически очила, религиозни или културни предразсъдъци, да се отървем от възгледа от 20 век, че световният ред трябва да се гради на принципа за иерархична стратификация под управлението на една суперсила – била тя Америка, Китай или Русия. На чертожната маса е един нов и вече възникващ свят, който можем да наречем „век на хуманизацията сред мирно съжителстващи различни цивилизации“. Но той няма да настъпи от само себе си, по силата на някаква детерминираност.

ТРИ СЦЕНАРИЯ ЗА ЕВРОПА

1. Сценарий I: дългият преход

Ерозията на обществената подкрепа и незадоволителните резултати от националните референдуми по конституционния договор заставят европейските лидери да възприемат един нов подход „стъпка по стъпка“ към интеграцията на Европа. Започва работата по нов проект за конституционен договор за нов вид съюз или всъщност два различни, но свързани съюза – единия поел пътя към споделена обща държавност, а дру-

гият включващ група държави, сътруднически си в името на взаимния интерес, но запазващи своя суверенитет в отделни сфери. В коригирания конституционен договор е приложена една мъдра и неизбежна компромисна формула между федерализма и национално-държавния подход. По този начин суверенните национални държави са формално запазени (със статут подобен на този на отделните щати в САЩ), но те продължават да преотстъпват доброволно все повече от съществените си функции или на европейския център или на своите регионални структури.

Бъдещите Европейски Съединени Щати се изграждат на принципа на хоризонтално обвързаните мрежи, основаващи се на три стълба: гражданското общество, регионите и центъра. Постепенно регионите в Европа се превръщат във втори център на гравитация на общественно-политическия живот и успешно се конкурират за симпатиите на европейските граждани чрез своята по-голяма близост до техните нужди и проблеми в сравнение както с националната държава, така и на федералния център. Международното политическо и икономическо сътрудничество между националните държави продължава да се развива, както досега, на двустранна основа, докато сътрудничеството на централно-федерална основа е съсредоточено главно в непротиворечиви сфери, с приоритет на икономиката и околната среда. На този етап контролът в сферата на външната политика и сигурността е запазен за националната държава. По инициатива на Великобритания и други привърженици на националния суверенитет започват преговори за една нова, още по-голяма интегрирана пазарна общност, обхващаща ЕС и НАФТА.

Едновременно с това по-нататъшната европейска интеграция се развива паралелно по две различни „пътеки“ в рамките на сложна юридическа схема, основана на разнообразието, взаимното зачитане на интересите и несигурни правила за гласуване. В ЕС се формират две вътрешни коалиции: национално ориентирани и про-федералистски членове. Международното сътрудничество на федерална основа придобива нови форми и се задълбочава по пътя на постепенната институ-

ционализация, регионализма и пряката демокрация. В сферата на отбраната, външната и данъчната политика то се движи от усилията на водещата герmano-френска ос. Германия и Франция пускат в действие т.н. план „Б“, сливайки посолствата си и други представителства в чужбина под името на ЕС. Тези усилия довеждат до утвърждаването или създаването на нови федерални структури – федерално министерство на външните работи, единни/смесени посолства и други представителства в чужбина, включително в международните организации от системата на ООН, и т.н.

Различията и дори противоречията в областта на отбраната и външната политика, които изглеждат неизбежни при тази двойствена схема на две паралелни политики, особено по отношение на стратегически важни направления като отношенията със суперсилите САЩ, Китай и Русия са предмет на дълги преговори, тежки пазарлъци и редовни компромиси, които не могат да не се отразяват отрицателно на желаниния имидж „една Европа – един глас“. В отделни случаи обаче, това положение се отразява дори благоприятно като доказателство за предимствата на „меката“ пред „твърдата“ глобална политика, водена от ЕС.

Процесът на разширяване на ЕС през 2015 г. все още продължава. западните Балкани и Турция са вече членове на ЕС и по този начин се формира една обединена Балканска регионална общност в Европа. В списъка на кандидатите са страни като: Украйна, Молдова, Грузия и Армения. Тежкия финансов товар на разширяването е балансиран от предимствата на пазара на ЕС, обхващащ 550 милиона потребители и от разкриването на повече от 1,000,000 нови работни места, повечето от които в Германия и Великобритания. Новоприсъединилите се страни изпитват трудности при определянето на своя избор, при приспособяването към институционната двусмисленост, най-вече формулата за интегриране на „две скорости“. Най-малките сред тях дори предпочитат напълно да абдикират от задълженията си на членове на ЕС, особено когато са изправени пред перспективи за възможни финансови санкции от единия или другия лагер. В сравнение с очерта-

ващите се регионални общности Балканите са в очевидно най-неблагоприятно положение от всякаква гледна точка и проблемите на гръцката, българската, а по-късно и на турската дипломация изглеждат непосилни за решаване. Главната балканска придобивка още предстои да бъде осъзната: всички планове и действия занапред ще се водят в руслото на общоевропейското и „общобалканското мислене“.

2. Сценарий II: суперсилата Европа. Триумф на федерализма.

Под натиска на глобалната конкуренция за пазари и оскъдни ресурси, особено свързаните с енергията като нефта и производните му, както и на растящия натиск от страна на гражданското общество за повече демократичност и по-малко бюрократизъм, в ЕС надделява федералисткото крило. ЕС създава единни мисии в чужбина. Назначен е европейски комисар за външната политика, отговарящ и за въпросите на отбраната.

Първите преки избори за президент са определени за 2014 г.

Противниците на по-тесния политически съюз и централизацията са направили някои резерви, но предпочитат да не се самоизключват от процесите на вземане на решения в Европейската комисия и нейните нови органи в областта на отбраната и външната политика. Едновременно с това те продължават да прокарват своите виждания и интереси по конкретни въпроси и проблеми в съюза и развиват паралелни двустранни отношения.

Развитието на военните технологии открива ерата на астрополитиката.

Предвид на обстоятелството, че САЩ са най-мощната военна суперсила, ЕС избира пътя на сътрудничеството, вместо на пряката конфронтация. Целта е да се използва дипломацията и да се правят опити за съдържане в приемливи рамки на използването на военна сила от САЩ в чувствителни райони като Близкия Изток и Евразия. Стратегическото партньорство със САЩ се развива в рамките на НАТО при условието за по-активно и пряко европейско участие в мироопазващи операции и споделени/увеличени разходи. Макар и в намален брой, но в Германия остават американски тактически ядрени оръжия. Водят се преговори за съвместна глобална антитерористична

противоракетна система, при които ЕС настоява за участието и на Русия и Китай. Във външнополитическия дневен ред на ЕС обаче, преобладават икономическите въпроси, предимно финансовите и свързаните с глобализацията: въвеждането на нови валути (RMB, Rupee, Ruble), мерки за ограничаване на вноса на евтини стоки, капитал и работна ръка от Китай и Индия, както и осигуряването на редовни дългосрочни доставки на нефт, метали, дървен материал и други природни ресурси, финансиране на общи проекти по опазване на околната среда, инвестиционни проекти в развиващите се страни и т.н.

Огромните потребности от икономическо развитие на страните с големи вътрешни пазари, по-конкретно Китай, Индия и Русия, от една страна, и наличието на големи свободни финансови/инвестиционни ресурси в ЕС, от друга страна, представляват широки възможности за икономическа експанзия. Докато Китай и Индия имат огромни пазари за европейските стоки и услуги, Русия е уникален източник на жизненоважни природни ресурси, особено енергия (нефт, природен газ, електричество) и е по-близо до Европа. Поради това, че глобализацията е най-развита в сферата на движението на капитали и на финансите, ЕС прилага нови форми за пряко или чрез смесена собственост сътрудничество и инвестиции в глобален мащаб и в условията на остра конкуренция от страна на другите играчи.

Европейските компании проникват успешно в най-новите сфери на бизнеса на XXI в., свързани с балансираното развитие – управлението на отпадъците и рециклирането на водата, промишлените течни отпадъци, пластмасите и автомобилните гуми. Еврото трябва да се конкурира с нововъведените валути на Китай, Индия и Русия, въпреки че главното съперничество е с американския долар.

Вътре в съюза центърът се опитва да балансира концентрирането на властови функции между Брюксел и районите. Той преотстъпва повече финансови (данъчни) правомощия на районите (местните власти) в отделните страни, по-конкретно видовете и размера на данъците, събирането и изразходването им за местни нужди и проекти. Появяват се множество нови делови и граждански формирания навсякъде в ЕС, които

действат в глобален мащаб и са свързани чрез виртуални мрежи, изградени на професионален, културен, пазарно ориентиран принцип. Водещо място в икономическата дейност, базирана на знанията, заема образованието – едно традиционно преимущество на европейските страни – чрез виртуални центрове, разположени в цяла Европа, но работещи на глобална основа – за дистанционно многоезично пожизнено образование. ЕС има също така лидерски позиции в превръщането на информацията в знания, предлагайки информационни продукти с най-висок дял на интелектуална добавена стойност. Предимствата на ЕС си коренят в културното разнообразие и толерантността. Информационно-комуникационните технологии са задминали „детската възраст“ в развитието си. Мултимедийни системи с домашно и бизнес приложение съкращават времето и пространството както никога досега. Пренасянето в рамките на ЕС – от старите страни в новоприсъединените се – на интернет базирани услуги задминава по обем и икономическо значение трансфера на екологически несигурните производства.

3. Сценарий III: десетилетие на кризи и изненади

Икономическото развитие е главният приоритет за всички страни. Като израз на тази потребност глобализацията става всеобхватна, оформяща един свят на повсеместна взаимосвързаност и взаимозависимост. Това е началото на напълно интегрирания глобален пазар със свободно движение на информация, технологии, капитали, стоки, услуги и работна ръка. Всички участници в тези процеси – икономически блокове, държави, международни структури и големи частни компании се борят за моделиране на контурите на новия глобален свят. В потвърждение на принципа за единство и борба на противоположностите обаче, десетилетието се разгръща на фона на военно-политическото противоборство. Отделни футуролози като че ли малко прибързано определят това като „началото на края на американския век“ и издигането на азиатско-тихоокеанския район, особено на Китай в геополитиката. Този широко разпространен възглед е доста прибързан. САЩ губят

тежест, но все още са доминиращия играч в света пред 2015 г. и имат най-могъщата военна машина. Не е изоставен и американския стремеж към господство. Въпреки че към този момент е избран нов президент (възможно от демократическата партия), американската външна политика не е претърпяла съществени промени. Военната сила се използва като главния инструмент на политиката. Движещата сила зад нея е вездесъщия военно-промишлен комплекс, идентифициран още от Д. Айзенхауер. Подкрепяното от военно-промишления комплекс политическо лоби има все още превес в САЩ. Главната му цел е увеличаване на военните разходи. Страхът от международен тероризъм след 9.11.2001 г. и, възможно, източници на нови заплахи също така тласкат САЩ към по-агресивна външнополитическа линия. Именно САЩ откриват ерата на „астрополитиката“ с въвеждането на въоръжение на последното поколение високотехнологични оръжия базиране на управление от Космоса. Новата военна доктрина за използване на по-бързи, по-леки, по-умни оръжия, наречена от Пентагона „битка с високопрецизна технология“ (<http://www.m-w.com/cgi-bin/dictionary>) или революция във военното дело, е изпитана на практика в Афганистан и Ирак. След кампанията в Ирак и под постоянната заплаха от военна интервенция в Иран и Саудитска Арабия, в Близкия Изток възникват плуралистични режими, които заместват предишните тоталитарни монархически държави. Така са гарантира и редовния износ на „черно злато“, но с цената на растящо регионално и световно напрежение, несигурност и анти-американизъм. Проекцията на едностранната американска воля и военна мощ в света, насочена към запазване на американското лидерство задълбочава кризата в международните отношения.

В определен момент САЩ се сблъскват с противодействието на растящ брой световни сили. Тъкмо това противоречие обаче и последващата ескалация на международното напрежение продължават да движат мотора на „ускореното историческото развитие“, регионалните кризи и несигурността в света.

Изправени пред нови заплахи от международен тероризъм и непрекъснати конфликти в Близкия Изток, САЩ и ЕС поддържат стратегическото си партньорство на базата на общите ценности и споделената отговорност за подържането на международния мир и сигурност. ЕС обаче, укрепва собствените си „военни мускули“ – той рязко увеличава разходите за военни изследвания и отбрана. На орбита е изведен втори геостационарен спътник от серията Галилео, а в допълнение към общоевропейските антитерористични сили е създадено общо военно командване извън структурата на НАТО. Франция е договорила използването на тежки руски ракети за космически изследвания, които са тясно свързани с военни приложения. През 2020 г. е планирано и завършването на европейска система за противоракетна отбрана с глобален обхват. За участие е поканена Русия, т.к. Китай вече е съдружник в проекта Галилей, но тя отказва и започва създаването на подобна система съвместно с Индия.

Русия най-сетне е успяла да намери дългосрочно решение на вътрешните си политически проблеми, по-конкретно в Чечения. Тя се съсредоточава върху собственото си икономическо възраждане и пазарни реформи, включително регионалната интеграция в пространството на ОНД. Създадени са редица нови свободни икономически зони за привличане на чужди инвестиции. Тяхната цел е и разширяването на общоикономическото пространство с ЕС. Първата подобна зона е открита в най-западната част на Русия, граничеща с Германия – Калининград. В ход е реализацията на тристранен гигантски въздушно-транспортен коридор между ЕС и Китай над Русия. Други подобни свободни зони са създадени в Сибир с прякото участие на партньори от Китай, Япония, Корея и ЕС.

Новата роля на ЕС като глобална сила способна да влияе на САЩ е поставена на изпитание в редица критични моменти. Това много вероятно ще се прояви, и то в неочакван момент, в новото стратегическо партньорство между ЕС и Русия.

Дискриминацията срещу етническите руски малцинства, разгаряна от ксенофобски, ултрадесни и антируски сили в балтийските страни, и различни тайни служби и международ-

ни структури, е придобила големи размери. Около 2010 г. тя става повод за открит политически конфликт между Естония и Русия. Руснаците заплашват да затворят границата си за естонски граждани. Руски екстремисти отправят призови за военна намеса и въздушни удари срещу Талин. Намирайки се в безопасност под чадъра на НАТО и чувствайки подкрепа отвън обаче, Естония игнорира руските реакции, но това изостря отношенията между ЕС и САЩ. Кризата най-сетне е преодоляна с демократични и мирни средства чрез преговори между Брюксел и Вашингтон. Голямата изненада обаче е напред. Тя идва през 2015 г. от съвсем друго огнище на напрежение. Настъпва обрат към един по-решителен курс в политиката на Китай за разрешаване на стратегическия проблем на китайската външна политика – обединението на страната – и е провокиран от неотстъпчивостта на Тайван. Китай не е успял да постигне „исторически компромис“ с Тайван на базата на политиката на „две държави – две системи“. Той не може да си позволи да отстъпи от думите си и да загуби авторитета си във вътрешнополитически и международен план. Както и преди, САЩ са на страната на Тайван и се опитват да привлекат ЕС и Русия, за да „блокират евентуална китайска агресия“ и голям регионален конфликт. Това развитие е най-сериозното предизвикателство пред световния мир, което всява истинска паника, подобно на конфронтацията между САЩ и СССР през 1962 г. заради съветските ракети в Куба. Япония е в много деликатно положение. Към този момент тя е водила трудни дипломатически преговори за намаляване на напрежението на Корейския полуостров, за да се избегне военната конфронтация и предотвратят опасностите за собствената ѝ сигурност. Тя е успяла да убеди Северна и Южна Корея да приемат формула за мирно обединение с гаранциите на САЩ, Китай, Русия и Япония. Япония не може да си позволи конфронтация с Китай или даже изостряне на отношенията помежду им. Международната криза е в апогея си. Докато Съветът за сигурност на ООН заседава извънредно и непрекъснато в търсене на изход, Общото събрание и едно мнозинство от държави от Третия свят формират антиамерикански блок и

приемат резолюция за прехвърляне на седалището на ООН от Ню Йорк в Европа. ЕС е пред исторически избор между една нова глобална студена война „Стар свят – Нов свят“, или сблъсък между и юдейско-християнската (западната) и ислямско-конфуцианската (източната) цивилизации.

За щастие кризата е разрешена по мирен начин, предложен от руския президент В. Путин: провеждането на свободен референдум за мирното обединение на Китай едновременно в Китай и в Тайван под контрола на независими международни наблюдатели. Това е свързано с нарастване на авторитета на Москва, с последващо „асиметрично“ отражение както в САЩ, така и в Европа и Далечния изток.

КРАТКОСРОЧНИ ЕФЕКТИ ОТ ЕС ЗА БЪЛГАРИЯ

Днес нашата дилема за членство в ЕС, както бе споменато в началото, прилича на положението на екипаж на шейна, която се намира вече в бобслей – улея без каквато и да било възможност да се откаже от състезанието или изгледи да не стигне до финаша. Следователно, всяка идея за търсене на алтернативи на членството на България в ЕС изглежда еретична и твърде закъсняла. Единственият аргумент в нейна полза е силното желание на нашето гражданско общество за повече истина, демократичност и прозрачност, справедливост и честност от страна на управляващата класа и европейските ни партньори, ако те очакват българското гражданско общество да каже „да“ в референдума и да участва активно в изграждането на Европа.

Към този въпрос следва да се подходи от двойна гледна точка: на дългосрочния национален интерес и на преките интереси на българския гражданин. В края на краищата, ние гражданите ще платим цената и ще гласуваме в този референдум, ако не бъде отменен.

Ако се приеме, че след влизането ни в НАТО военнотбранителните и други „силови“ аспекти на националната сигурност са гарантирани, то българският национален интерес сега е предимно в плоскостта на социално-икономическото развитие. Тук нашият първостепенен приоритет е осигуряването на оптимални условия за ускоряване на икономическия растеж.

Ще допринесе ли членството ни в ЕС за реализацията на тази национална цел? Отговорът на този въпрос може да бъде едно звънко „не“, въпреки големите надежди и очаквания, ако се вгледаме в някои твърди факти и някои основни фактори от значение за икономическия растеж:

1. Пазарни предимства: достъпът до огромен единен пазар е голямо преимущество, но за страни и фирми с голям производствен и експортен капацитет. Това не е случаят с България, а и нашата производителност е на ниско равнище.

2. Природни и енергийни ресурси:

Като страна с ограничени природни ресурси ние сме губещи още от началото и възможно през следващите 10-15 години. По отношение на енергията: компенсацията за затварянето на 4 ядрени реактори в Козлодуй – общо 210 милиона евро през 2007–2009 г. – е просто смешна и далече от достатъчното за покриване на загубите от по-високите вътрешни цени, пропуснатите ползи от експорт и т.н. В средносрочна перспектива положението не може да не се влоши още по две главни причини: прогнозираното по-нататъшно увеличение на световните цени на нефта (до 100 US долара за варел) и растящата зависимост на ЕС от вноса на енергийни ресурси. Тя се очаква да надхвърли 90% до 2010 г., докато зависимостта на България още сега е над 90%. И най-простите изчисления показват загуба от над 2 милиарда евро годишно (текущото отрицателно търговско салдо на България, поради големия внос на нефт и природен газ, е около 1 милиард евро). Всъщност, става дума за потенциални загуби от порядъка на 20–30 милиарда евро до 2015 г., което е огромна сума за страна като България. Ако се отчетат и други пропуснати ползи – при един нереалистичен сега, но не невъзможен сценарий за внос на тези суровини на двойно по-ниски цени от Русия, тези цифри би следвало да се удвоят.

Само по тази причина което и да било българско правителство е длъжно да настоява за преразглеждане на договореностите в тази сфера, дори на цената на отлагането на датата на присъединяването ни към ЕС.

3. Финансови ресурси:

Страната ни е почти напълно декапитализирана, особено след „успешната“ приватизация на банковия сектор. Днес голямата част от скромните финансови ресурси на България, включително средствата от пенсионните фондове и държавния бюджет са на депозит в чужбина – в чужди банки, които ни ги връщат под формата на кредити с няколко пункта по-висока лихва. Тази „реформа“, наложена ни от МВФ и осъществена със съдействието на местни агенти – криминални персонажи – за тлъсти комисионни, доведе страната ни до пословичното положение на „болен здрав носи“. Това положение няма нищо общо с валутния борд, насочен към предотвратяването на прекалени и политически мотивирани държавни разходи. Очевидно е, че ще трябва да се тича дълго – както Алиса в страната на чудесата се налага да тича все по-бързо и по-бързо, само за да стои на едно място. Колко – трудно е да се каже, може би още 20–30–40 години. Дори неродените ни деца едва ли могат да имат някакъв шанс в подобно надбягване.

4. Заестостта:

Различават се две страни и на този проблем: възможностите за работа в ЕС и равнището на заплатите в България. Налице са само приблизителни данни за броя на новоразкрити или очаквани работни места в Германия, Великобритания и някои други стари членове на ЕС в резултат от последното разширяване на изток през 2003 г. (около 1,000,000 места до 2010 г.). Европейската комисия оценява, че разширяването ще осигури до 0,5% ръст на brutния вътрешен продукт през следващите 10 години. С оглед на допълнителния динамизъм обаче, придобивката ще надхвърли 1% от БВП на ЕС. Това би подсилило британската икономика с около 10 милиарда евро. Не съществуват и приблизителни оценки за приноса на страна като България в това отношение. Бихме могли да предположим едно число от порядъка на 50,000 нови работни места в ЕС в резултат от присъединяването на България. В същото време българите няма да могат да работят легално в ЕС до 2014 г. Това не може да не се нарече другояче, освен открита дискриминация – една квалификация, неизбежна от гледната точка и на най-елементарните представи за честност и справедливост.

5. По въпроса за заплатите в страната:

Тенденцията тук е също очевидна. Европейците ще натискат надолу заплатите в България колкото могат по-дълго, за да запазят поне частично предимството, заради което вече са инвестирали в страната – ниското равнище на заплащане, което е 5–10 пъти по-ниско в сравнение със средното в Европа (500–1000%!). Ние, от своя страна, ще се борим за обратното с единствения аргумент, че безработицата придобива нетърпими размери – над 15%. И една последна бележка по този кратък преглед на ползите и загубите от присъединяването ни към ЕС: едва ли е възможно да се сравняват 5 или даже 10 милиарда евро предполагаеми постъпления с гореизложените цифри.

ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ИЗГОДИ ЗА БЪЛГАРИЯ

Налице са достатъчно свидетелства за това, че в краткосрочен план България няма да спечели нещо значително от присъединяването си към ЕС. Нашите възможности и шансове са обаче в дългосрочна перспектива и то в някои специфични области, а именно:

- селското стопанство, по-конкретно ново екологосъобразно селско стопанство, осигуряващо износ на еко-чисти продукти, а възможно и изкуствено рибовъдство, за което в България има добри предпоставки;

- туризма, включително екотуризма във високопланински райони, развитието на балнеотуризмът и свързаните с него медицински услуги;

- преработката на отпадъци: рециклиране на всички видове отпадъци, с цел повторно използване на крайните продукти или изработването на нови, включително химикали и пластмаси, стари гуми, автомобилен и компютърен скрап. Потенциалът за развитие в тази област е огромен, но съществуват и големи препятствия – липсата на правителствена подкрепа и подходящо финансиране.

- информационни и комуникационни технологии: изнасянето от ЕС в България на много услуги под различни форми – смесени фирми, домашен бизнес като телемаркетинг, рекламна дейност, електронна търговия и т.п.

– производството на знания: центрове за висше образование и дистанционно пожизнено обучение като основа на икономиката, базирана на знанията, специални преференции и субсидии за развитието на комуникационната инфраструктура, особено в селските и планинските райони.

Осъществяването на тези и други стратегически пробиви очевидно ще зависи от силата и уменията на нашата външна политика и дипломатия, както и от инициативността на частните предприемачи, най-вече младите поколения. Проблемът е за по-възрастните поколения, от които се изисква да гласуват днес, докато постигането на по-значими и осезаеми резултати може да се очаква в по-отдалечено бъдеще, не по-рано от 10–15 години. Ние обаче сме свикнали да жертваме себе си в името на децата си.

ДВА ВЪЗМОЖНИ СЦЕНАРИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ

Сценарий 1: Оползотворяване на всички възможности на пълноправното членство

Пълноправното ни членство в ЕС се съпровожда от усилия за възстановяване и разширяване на позициите ни на традиционни за България пазари на двустранна основа – в ОНД, особено Русия, и в Близкия Изток, по-конкретно Сирия, Египет, Ливан, Ирак и други.

Не ни достигат ресурси за проникване на пазарите в азиатско-тихоокеанския район, но имаме потенциал за сътрудничество като страна-получател или партньор. Към ЕС са насочени огромни потоци от капитали, стоки и работна ръка от този район, за които е удобно и изгодно да минават през България. Още преди пълноправното си членство в ЕС България се е превърнала в привлекателно място за смесени фирми от Азия – китайски държавни и частни фирми. Джойнт-венчър компаниите разкриват добри възможности за дългосрочно проникване в ЕС на масови потребителски стоки като електроника, бяла техника, текстил и др. След 2007 г. тази тенденция се задълбочава и изисква по-активна координационна роля на държавните ни органи по линия на двустранните отношения с тези страни. Проблеми-

те на имиграцията ще са станали често явление, създаващо трудности, поради задълженията на България да „защитава“ външните граници на ЕС. Едно по-гъвкаво и далновидно прилагане на европейската политика в тази област би могло да се окаже печеливша възможност за България по примера на Унгария – преди връщането на Хонг Конг на Китай през 1997 г.

Западните Балкани са друг, специален и изгоден за България случай. Разширяването на регионалната интеграция – поощрявана от ЕС – се превръща в един от нашите външнополитически приоритети. Към постигането на тази цел са насочени редица двустранни и многостранни инвестиционни проекти.

Сценарий 2: Ирландският пример

Възползвайки се от неизбежния и вероятно продължителен период на пазарлъци между привържениците на федерализма и привържениците на националния суверенитет в ЕС, т.е. преди националният суверенитет в сферите на външната политика и отбраната да бъде преотстъпен изцяло на Брюксел, България постига споразумение по две важни мерки за привличане на значителни чужди инвестиции:

– понижаването на данъчното облагане под равнището на ЕС. Целта е да се въведе по-високо равнище на облагане на сделки, вместо на печалбите и спестяванията – цел, която си поставят и много страни в ЕС.

– създаване на специална научно-технологична свободна икономическа зона на Балканите, по-конкретно в България, в подходящ пограничен развит наш район, например Благоевград. Тази идея е лансирана първоначално от академични източници, по възможност включващи подходящи партньори от ЕС и САЩ. Идеята е съвместно реализиране на 100% научно-изследователски, академичен проект, одобрен предварително и финансиран изцяло от ЕС. Впоследствие проектът получава широко признание и официална подкрепа от държавните институции в България, а при добър шанс и други балкански страни, особено Македония и Гърция. Този проект е примерно наречен „Към икономика на знанията на Балканите“ и постепенно еволюира в план за създаване на обща научно-техноло-

гична свободна икономическа зона по примера на Ирландия и редица други страни, с привилегии за инвеститори от цял свят, особено от ЕС (третирано от българското законодателство не на равноправна, а на привилегирована основа). Чуждите инвеститори имат право за откриване на филиали навсякъде в България, възможно и в други балкански страни. След време Брюксел повдига възражения, заради изтичането на капитали от ЕС. Те обаче са контрирани с аргументи за дългосрочната полза от укрепването на интеграцията и стабилността на Балканите.

Естествено, и редица други подобни или по-различни сценарии са възможни в по-дългосрочен план. Те зависят от въображението и гъвкавостта на българската външна политика и мисленето ни в общоевропейски и общобалкански мащаб. Пътят ни напред е дълъг и несигурен и както е казал народът ни: каквото засеem днес, това ще жънем утре.

БЕЛЕЖКИ

¹ Michael Dauderstadt, Friedrich Ebert Foundation Bonn Germany, The Journal of Communist Studies and Transition Politics, Routledge, part of the Taylor & Francis Group; Volume 21, Number 1 (March 2005).

² Fred Polak, The Image of the Future, San Francisco, CA: Jossey-Bass, 1973.

³ J. Dator, Hawaii University Center on Future Studies, Ideational Change, 2000-03-19.

⁴ European commission, Forward studies unit, Scenarios Europe 2010: Five possible futures for Europe, Gilles Bertrand (coord.), Working paper, July 1999.

⁵ www.cia.gov/nic/NIC_globaltrend2020.html#contents

⁶ Dr. H. Gruztko: <http://www.europa-jetzt.org>.

⁷ W. Kok – report to the European Commission on Consequences and challenges of Enlargement-26 March 2003.

⁸ Jean-Paul Brasseur, VIVANT co-ordinator for Wallonia, Belgium: State Based On The Rule Of Law – Place Of Justice And Stability, Friday May 30th, 2003

⁹ Die Welt, 25 February 2005

¹⁰ February 2005, VOTE NO Bulletin 25/2–4/3/05.